

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Osztályozás

Tárgy

91(4393p)09

Hely

Idő

"1925"

Személy

Helyszám

Szerző:

Cím: *Buda és Pest a világirodalomban 1473-tól 1711-ig.*

Forrás:

Orsz. Ujság

3m

(Hely)

1925. 5. 19

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Közn. nyomt. XX. cs. 23. sz.

Székesfővárosi házi nyomda 1923

Buda és Pest a világirodalomban 1473-tól 1711-ig.

Ballagi Aladár bemutatta nagy művének első kötetét az Akadémiában

Budapest székesfőváros egyesítésének évfordulója alkalmából a főváros tanácsa felkérte Ballagi Aladár egyetemi tanárt, hogy ismeretes nagy Hungarica-gyűjteményéből tegye közzé Buda és Pest bibliográfiáját 1711-ig. Ballagi ötven év óta tervszerűen végzett gyűjtéssel szedte össze a világ minden régi és nagyobb könyv- és levéltárában a reánk vonatkozó irodalmi emlékeket. E történelmi anyagkészlet körülbelül egyhuzad-részenek felhasználásával most készítette el fentjelzett művét, melynek 1600-ig terjedő első kötetét ma mutatta be a Magyar Tudományos Akadémiában. Művében a bibliográfia alapul szolgál a főváros művelődéstörténetének ismertetésére. Ha ily szabású tudományos vállalkozás megtünné a laikus szót, azt mondanók, hogy Ballagi műve, mely bibliográfiának nevezi magát, valóság szerint bibliográfiába oltott művelődéstörténelem. Mert nem éri be a legkülönbözőbb nyelveken 1711-ig megjelent, Budával és Pesttel foglalkozó röpiratok, történelmi, szépirodalmi, kozmográfiai s egyéb művek pusztá felsorolásával, hanem azt akarja bemutatni, hogy miként nézték a magyar fővárost s minő vallomást tettek róla azok az egykoruak és közel egykoruak, akik itt jártak és szemtől-szemben látták lakosaival együtt. Ekként érdekesnél érdekesebb filmek gyanánt vonulnak el szemünk előtt a főváros fejlődésének és hanyatlásának korhű, hamisítatlan képei. Nincs a világon régi nagy város, melynek története nagyszabású munkában ily alapon lenne bemutatva.

A harminc ivre terjedő és 1097 művet ismerető hatalmas munkának mostani első kötete két részre oszlik: az egyik Mátyás királytól Buda elvesztéséig terjed; a másik a török uralom alá került főváros irodalmi emlékeit foglalja magában. Mind a két részt, az ott felölelt történelmi anyag alapján, irt értekezés előzi meg magyar és angol nyelven.

De adjuk át a szót Ballaginak s hallgassuk meg, mily szemmel nézi művét mai akadémiai előadásában ő maga:

(A hős-kor.)

Mátyás király korában a mellékneven «királyinak» nevezett Buda (Buda regia), mint a hatalmas magyar birodalom központja csupa fény és ragyogvány. Politikai muló dicsőségénél azonban sokkal maradandóbbnak bizonyult Buda várának amaz időbeli tudományos jelentősége. Mátyás oly korban élt, midőn először lépett fel világmegváltó ígéül az, hogy «a tudomány hatalom.» Ő e téren oly dicsőséget szerzett, mely a főváros fényes multjának nemzetközi értékelésében mai napig leg többet számít. Alig nyílt meg ugyanis Nyugat világegyezelő városában, Rómában,

Firenzeben és Velencében a három első nyilvános könyvtár, Mátyás király felállította Itália határain kívül az első nyilvános könyvtárat Buda várában, vagyis, amint akkor mondták: «a barbárok közt» (inter barbaros). S megrakta azt az Attavantesek műveivel ékes Korvinákkal, melyek hirnevét azóta is szünet nélkül napirendjén tartja a róluk meg-megjelenő tömérdek tanulmány és értekezés.

Legrégibb hazai nyomtatványunk is Mátyás korában került ki a sajtó alól. Oly jelenség, mely éppen mint a Korvinák az egyetemes emberiség haladása történetében is kimagasló helyet követel magának. Mert az 1473 június 5-én Budán megjelent «Magyarok krónikájával» (Cronica Hungarorum) a modern világot megalapító egyik legnagyobb találmány, a könyvnyomtatás behozatala dolgában megelőztük Ausztriát, Lengyel-, Angol-, Spanyol-, Dán- és Svédországot. E nevezetes műnek eddig hét példányát ismerték. Ballagi tizenkettőről tud, s itt is, mint minden könyvnél, egyenkint felsorolja, hogy hol és melyik könyvtárban található.

(A budai egyetem.)

E kor termékei közt egy 1483-ki augsburgi kiadvány őrizte meg a budai egyetem gyönyörű cimerét. Az eredetiről vett kliséje, s azonkívül még 21 más eredeti kép, le van nyomtatva a munkában. A szerző bőven ír ugyan erről az egyetemről, de nem sokat ad rá. Azt tartja, hogy a kulturális mérlegen, a Korvinákhoz képest könnyű, mint a pehely. Még pedig azért, mert Mátyás amaz állítólagos terve, hogy nem kevesebb, mint 40.000 tanuló számára épített majd egyetemet: tisztára képzelenség, főképp mióta Paulsen bebizonyította, hogy akkoriban Németország régi alapításu nyolc virágzó egyetemének együttvéve nem volt hétezer tanulója! Azt a 40.000 tanuló so-

kan sokfélekép próbálták kimagyarázni. De hibás nyomon indulva, semmire sem mentek vele. Ballagi meggyőzően fejt meg a 40.000-es szám jelentését. Feltűnt neki, hogy a renaissance korabeli hiteles feljegyzésekben bámulatos sűrűn szerepel a «40.000». Várnánál 40 ezer magyar esett el; Szilágyi Mihály 40.000 fegyverese kiáltotta volna ki Hunyadi Mátyást Magyarország királyává; II. Lajos 40.000 aranyat adott volna egy vadászszólyomért. Kutatva e jelenség okát, rájött, hogy a 40.000-et mindig oly viszonylatokban emlegetik, mikor nyilvánvaló, hogy a konkrét szám ismeretlen és csak úgy találmóra, nagyjából akarnak kifejezni valami nagy mennyiséget. Az ókori remek-íróknál hatszáznak (sexcenti), magyarban a száznak és ezernek van ilyenféle szerepe:

... az itce bort aggyon; «ezer
... nem láttam» stb. Ballagi latin ere-
tetiben idézi a budai egyetemről szóló egyet-
len egykoru, 1481-iki kutfőt s az egyetem
hallgatóinak számát 40.000-ról *egy ezredrés-
nyire* szállítja le. Kisszerű próbálkozás volt,
melyet össze se lehet hasonlítani a Korvinák
nagyszabásu tényével.

Mátyás halálával alkotásai tönkrementek.
Elsősorban a Korvin-könyvtár. *Nem a török
által*, hanem a hovatovább elzüllő ország méltó
királyai, II. Ulászló és II. Lajos hallatlan
gondatlansága és nyomorúsága, meg az alatu-
tuk elterjeszté közromlottság következtében.
*Romjaiból alapította Miksa császár a bécsi
udvari könyvtárat*, amint ennek máig meglévő
felirata tanúsítja. Egyéb diszes példányai is a
Budán székelt cseh udvari kancellária tisz-
viselői, olasz, német és cseh humanisták ré-
vén üzletszerűen vándoroltak idegen uralko-
dók könyvtáraiba. Mikor 1520-ban a velencei
követ titkára meglátogatta a budai könyvtárt,
már csak azt konstatálja róla, hogy „ami ér-
tékes könyv volt itt, az már mind eltűnt“.

Jagelló-királyaink alatt az európaszerte
jelentkező pénzügyi válság nálunk pénzügyi
tönkre vezetett, amint a kor irodalma világo-
san mutatja. Budáról indult ki a parasztláza-
adás. Dózsa György Pest és Gubacs közt, az
azóta elpusztult Szentfalván kezdte meg a
toborzást. Az egész ország lángba borult, fő-
főleg annak színmagyar vidéke. A város és
a falu, a kiváltságoltak és a szolgálattelvők
közt élére állított ellentét következtében meg-
tizedelődött az ország tiszta magyar lakos-
sága. S ezzel a magyar állam mintegy maga
provokálta a bukás elkerülhetetlen végétét.

(Török világ Budán.)

1541-től fogva 145 éven át Buda vára a
török birodalom legfontosabb katonai pontja.
A budai beglerbég vagy a szultán magyaror-
szági helytartója, óriási hatalomkörrel. Sól-
lyomtollat visel. Főhadparancsnoka a nyu-
gattal farkasszemet néző török főhaderőnek.
A birodalomnak diplomáciai téren ők a kép-
viselői a nyugati hatalmakkal szemben. Má-
tyás palotájába azonban egy beglerbég sem
tehetette be a lábát. *Az a palota egyedül a szul-
tánnak volt jentartva, tehát egészen üresen
állott.* A nagyhatalmu beglerbégek a vízi kapu
mellett, a volt General-Commando telkén
hitvány faházban vonták meg magukat, ami
Ballagi szerint jelképezte fejezte ki azt a
tényt, hogy a budai vezérbasa mindig tábor-
ban van, megszállott területen lakik, állandó
hadikészületben az ellenség előtt.

A török-világban kieserélődött Buda és
Pest lakossága. A régi magyar, német és olasz
lakosságot ázsiai és balkáni népelem váltotta
fel. Nagy számmal telepedtek Budára a bos-

nyákok, kiknek vezetői, hogy az uralmat to-
vábbra is megtarthassák, behódolásuk után
azonnal felvették az iszlámot s attól fogva ők
a legnagyobb támaszai a török hatalomnak
Magyarországon. A budai basák közt is legtöbb
a bosnyák; de eredetere nézve képviselve volt
azok közt mindenféle faj és nemzet: *örmény,
arab, zsidó, görög, török, albán, perzsa, gruz,
cserkesz, szlovén, olasz, még két magyar szár-
mazásu is!* Amint a sztambuli divánban a gö-
rög, ugy a basák tanácsában Budán a szláv
volt az uralkodó nyelv. *De a Habsburgokkal
való érintkezésükben a budai basák magyar
diákjaik révén, diplomáciai nyelvvé a magyart
emelték.*

A török hódoltság idején Buda vára na-
gyobb forgalmat mutat fel, mint bármikor.
Kereskedelme a zsidók kezében volt, kik itt
is, mint mindenütt, igen jól megférték a török-
kel. Szívök felett viselték és viselhették a tör-
ök állampolgárságot jelentő félholdat. Az os-
tromok idején tanusított jó szolgálataik jutal-
mául Budán nemcsak a katonai beszállásolás-
tól, de minden ejaleti adó alól is fel voltak
mentve. Szabadon kereskedhettek az egész
birodalomban. Soraikból kerültek ki Buda
leggazdagabb polgárai. Ők voltak a hadi szál-
litók. Katonai felszerelési cikkekkel jobbára
a bosnyákok látták el Buda nagy hadi szer-
tárait. Mint szattyángyártók, cserzővargák,
fegyvercsiszárok és rézművesek méltán hire-
sedtek el. *Albánok* a markotányosok és szató-
csok.

(A kulturát terjesztő basák.)

A tudományt a török, mint igazi moham-
medán, többre becsülte a külső rituális ajta-
toskodásnál s ugy Budán, mint Pesten felsőbb
iskolákat állított fel. Számos sajátos jellegű
jótékony intézete mellett *közkutatak* állított
fel, melyek jégbehűtött vizét nyaranta feleke-
zeti különbség nélkül ingyen osztogatták a
lakosoknak. Budai basák alkotása *a legtöbb
budai fürdő* felülmulhatatlan berendezésével.
Gyönyörűen ápolt kertek és szőlők rengetege
övezte a várost. Egykoruak nem győzték
eléggé magasztalni *Kis-Ázsiából és a Balkán-
ról* hozott gyümölcsfaik termékeit, kivált az
őszi barackot, a mandulát és a birsalját. A
*Gellérthey déli lankáján most is viruló törpe
fügefabokrok, a tővükben viruló exotikus vi-
rágokka, maig őrzik a budai beglerbég gürz-
eliaszi (gellértheyyi) híres kertjének emlékét.*

Mindazt, amiről szoltunk, részint egykoru
szövegek pontos idézeteiben, részint a hozzá-
juk fűzött becses magyarázatokban világosan
feltárta előttünk Ballagi nagy műve, mely
voltaképpen nem egyéb, mint a magyar műve-
lődéstörténelem *generális kulcsa* és az is fog
maradni.

Ballagi Aladár műve «Pest és Buda a vi-
lágirodalomban» címmel a közeli napokban
jelenik meg a főváros kiadásában.